

Александра Вранеш
Андрићев институт, Андрићград
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
aleksandra.vranes@fil.bg.ac.rs
aleksandra.vranes@gmail.com

821.163.41-14.09:050.488(497.11)
ЖЕНА И СВЕТ“1925/1941”
https://doi.org/10.18485/ai_pesnikinje.2018.ch4

СРПСКЕ ПЕСНИКИЊЕ У РЕВИЈИ
ЖЕНА И СВЕТ
(1925-1941)

У своме скоро двадесетогодишњем трајању ревија *Жена и свети* имала је јединствену појаву: од интелектуалног садржаја, пратећег забавног и модног додатка, до завидне ликовне опреме. Подстицала је самосвест и жена и мушкараца и фино уткивала међу извештаје, фотографије и шале озбиљне студијске прилоге из књижевне, етнографске или политичке историје, поетска и прозна остварења познатих писаца и оних који евентуалну славу тек треба да стекну. Стихови српских песникиња у ревији нису били у функцији ширења феминистичких идеја, већ поштовања поетске речи. Сараднице часописа биле су из свих крајева земље: Јелена Зрнић, Милица Јанковић, Десанка Максимовић, Ксенија Анастасијевић, Марија Илић, Паулина Лебл Албала, Јованка Хрваћанин, Марина Недељковић, Стоја Стајић, Анђа Бунушевац, Ерна Крамарић, Милица Костић, Милица Јанковић и друге.

Кључне речи: *Жена и свети*, поезија, српске песникиње.

За нови нараштај, на коме је велика одговорност обнове после рата, за жене које свесно или интуитивно теже промени свога друштвеног положаја, објављује се ревија *Жена и свети*, отворена за нове, нарочито феминистичке, идеје, за упознавање света и примање различитих утицаја, образовно напредна, с једне, и пропагаторски практична, с друге стране.

Власници ревије *Жена и свети* били су: од бр. 4 (1929) Милош Софреновић; од бр. 1 (1930) Павле Др. Грегорић; од бр. 3 (1940) Марија Обрадиновић. Уређивачку политику су водили: уредник од бр. 3 (1929) Јелена Зрнић; одговорни уредник од бр. 4 (1929) Милош Софреновић; од бр. 1 (1930) уредник Зора Станојевић, одговорни уредник Павле Др. Грегорић; уредници: од бр. 5 (1930) Зора Станојевић и Марија Грегорић; од бр. 1 (1931) Марија Грегорић; од бр. 1 (1934) Заза Грегорић; од бр. 1 (1935) Марија Грегорић; од бр. 5 (1940) Марија Обрадовић; од бр. 1 (1941) Иванка П. Грегорић. Сарадници часописа били су из свих крајева земље: Јелена Зрнић, Милица Јанковић, Десанка Максимовић, Ксенија Анастасијевић, Миливоје М. Миленковић, Марија Илић, Паулина Лебл Албала, Јованка Хрваћанин, Милан Кашанин, Коста М. Јовановић, Влад Петковић, Н. Вулић, Светислав С. Петровић, Марина Недељковић, Веселин Чајкановић, Александар Милићевић, Стоја Стајић, Анђа Бунушевац, Миховил Томанд, Ерна Крамарић... Часопис је био отворене југословенске оријентације у складу с политиком Краљевине СХС. Садржао је велики број цртежа и фотографија; коментаре о делатности жена у удружењима, књижевне прилоге, чланке из историје, сликарства, народне уметности, одевања, савете и рецепте, приказе књига, изложби и концерата.

Коричне стране ревије *Жена и свети* кретале су се од фотографија групе жена, припадница различитих

народа, најчешће у ношњама, и истакнутих културних или политичких личности женског пола (млада Полексија Бан, вереница српског сликара Стеве Тодоровића у бр. 6 за 1925; Милица Стојадиновић Српкиња, краљица Марија; и до ликовних приказа анонимне жене из народа или жена организованих у различитим удружењима – спортским, феминистичким). Персонификовани лик потенцијалне читатељке појављује се јануара 1930, када уредништво обећава и активну и директну комуникацију са читатељкама, преко страница листа, или у редакцији. Од 1932. дефинисано је у маркетиншке сврхе да је часопис намењен вредним домаћицама, добрим мајкама, задовољним породицама, интелигентним женама, културним девојкама, елегантним дамама (1932, 4: 2). Истовремено, цртеж жене на насловници допуњава се занимљивом позадином (црквом, морским пејзажем, коњским тркама). Од маја 1933. женски портрет, обилато окружен цвећем, или воћем, требало је да привуче својом безбрижношћу потенцијалне читатељке. Година 1934. на насловницу доноси пар, а мај 1935. женском лику даје динамичност и самоувереност, од августа 1935. и рафинираност, а с јануаром 1936. опуштеност и нехајност у односу на околину. Марта 1937. насловница носи мистериозност бајке и тајновитост прилика и предвиђања. Прво потписано ликовно решење корица је из априла 1937. године. Аутор овог решења Д. Стојановић потписивао је и сва своја каснија решења, која су заправо на нивоу симбола (фебруара 1938). Мај 1939. први пут на насловну страну доноси задовољну жену са дететом и лутком, док се од јула 1939. акценат ставља на жену спортисткињу. Излажење часописа ликовно заокружује грб Београда као модни украс на хаљинама.

У облику опуштене конверзације током музичке вечери провлачи се у првом броју ревије *Жена и свети*

приказ интригантних књижевних дела Милице Костић и Милице Јанковић. Из визуре старије породичне госпође Маце и пензионисане наставнице Женске гимназије, и слободоумније госпођице, кћерке солунског ратника, разговара се о карактеристикама *Исјовесџи* и *Плаве јосјође* Милице Јанковић, Скерлићевим ставовима, о Милици Костић, за коју влада мишљење да је „после Десанке Максимовић најбоља млада песникиња и да много обећава“ (1: 9). Општи друштвени став о песницима смештаће се у ревији између речи госпође Тине, жене народног посланика: „Песме и литература стварају данас каријеру у дипломацији. Јесте ли видели цео песнички сто код Москве оде у дипломацију!“ и госпође Маце: „У моје време су песници ишли у апсу, а тако су слатко певали, да смо плакале“ (1: 9). Николета, како је псеудоним слободоумне ауторке прикривеног приказа, и то није грешка, јер је приказ у овом тексту заиста прикривен, у следећем броју *Жене и свејша*, анализира роман Бранимира Ћосића, и не налази оправдање за његов дидактички приступ, те закључује: „Хе, г. Ћосић је моралиста, макар и на крају књиге. Много је и то за поратну децу новог нараштаја“ (3: 9). Текст Јелене Зрнић о леди Астор, очито преведен из неких француских новина, очекује од читаоца дивљење према великодушности, пожртвованости и залагањима богате аристократкиње током рата, као и за њено политичко ангажовање као прве жене посланика у Парламенту, у коме је „убрзала многобројне и хитне реформе у погледу жена, деце, у борби против алкохолизма“ (4: 5). Задуживши, очигледно, себе, да подиже моралну самосвест Српкиња, Јелена Зрнић пише текст о Јелици Беловић Бернациковској, зналцу девет језика, са врло поузданим библиографским прегледом њених претходно објављених научних, претежно етнограф-

ских, и књижевних радова, међу којима се издваја књига *Српкиња*, објављена у Сарајеву 1913, о културном развоју српске жене и њеној уметности, коју су уредиле српске књижевнице. Јеличини текстови о развоју текстилне орнаментике и ренесанси наше везилачке уметности, скупљене народне приче, албум психолошких фотографија, књига о белом робљу, односно проблему проституције, објављивани и ћирилицом и латиницом, сведоче о поштовању традиције и културе, о студиозном сагледавању социјалних проблема, али и о тужној истини о континуираном прогону ћириличног писма (*Албум српских везова*, издање Великог Управног и Просвјетног Савјета у Сарајеву, за српске школе, рукопис ћирилицом уништила аустријска цензура) (4: 9). Тежећи да ревија *Жена и свей* припада и Српкињама, и Хрватицама и Словенкама, уредништво разумева потребу објављивања латиницом, али је заинтересованих за такво паралелно издање сувише мало (свега 1000). Обрађујући се потенцијалним читатељкама латиничним уводником, уредништво све позива на сарадњу, трудећи се да и својим ликовним (насловним фотографијама жена у све три ношње) и текстуалним образом буде свима по вољи: „Стараћемо се да материјал тако набављамо да буде приснији и женама из Хрватске, и Словеначке, и другима. А знамо да се Србијанке баш нимало неће једити ако у потписима испод слика, где узмогнемо, донесемо упоредо потписе и латиницом. И још ће се веселити да у тексту нађу по који чланак писан латиницом и руком миле сестре Хрватице или Словенке“ (4: 11). Када у српском друштву дође до раслојавања женских удружења и неслоге међу појединим њиховим чланицама, уредништво објављује текст др Ксеније Анастасијевић „Организација жена код нас“, у коме се чланице саветују: „Удружења жена су ванредно

ефикасна као средства за хуману, етичку, културну, феминистичку и политичку делатност; у њима се рађају племенити смерови; изумевају целисходне методе; изграђују идеологије и продубљују идеје“ (1928, 1: 6). Важан је прилог Ксеније Анастасијевић о Божидару Кнежевићу, „најрелигиозније(ем) наш(ем) мисли(оцу)“, који је заправо њено предавање одржано у Матици српској 26. фебруара 1930. године (1930, 4: 6). Фебруара 1936. за *Жену и свети* писао је и Бранислав Нушић (приповетка „Тајна веридба“).

Да ли су и како су у ревији *Жена и свети* заступљене српске песникиње? Њихово присуство није ни надмоћно ни стално. Али, упоредимо то са данашњим женским ревијама. Можемо без икаквог посебног бирања, прелистати кроз више година часописе намењене женама, који већ деценијама имају своју одану публику, које читају истовремено барем три генерације жена у истој кући, а да ни у једном броју не нађемо ниједну песму, нити интервју са песникињом. Са књижевницама које пишу прозу, најчешће веома популарну, уз пратеће врло монденске фотографије исте ауторке, биће интервјуа, али песникиње као да не одговарају данашњем времену и сензибилитету савремене читатељке. Или тако мисле уреднице данашњих женских гласила? Поједине су видљиве посредно из профила часописа, можда унапред задатог, комерцијално оправданог, а поједине често своје ауторске колумне боје самосажаљењем или самодивљењем. Ниједан број међуратне ревије *Жена и свети* не садржи такав уводник. Може се овај часопис окарактерисати као ангажовано гласило, комунистичко и феминистичко, али надасве, он је просветитељски, будилачки, напредан и зрео због свог поштовања према жени, према мушкарцу и према детету.

Нарочита пажња посвећује се култури и образовању. Критикују се, превођењем текста Колете Ивер,

„жалосни покушаји позитивистичке литературе“ намењене деци: „Обожавајући Истину, дете су извели из вилистана – у фабрике“ (1926, 1: 14).

Жена и свети, умногоме, болује од истих болести од којих и савремена женска периодика. Али, кад се она од њих до сада није могла излечити, барем их залечити, онда естетске операције, препоручена исхрана за промену телесне тежине, ретки рецепти, модни савети, упутства за ручни рад – између два светска рата могу да буду израз модернизације српског друштва. На питање каква је савршена жена, овај часопис доноси одговоре познатих књижевника и научника, међу њима и Јеле Спиридоновић Савић, наше отмене песникиње, како је називају: „Жена, инспирисана духом Службе до Самопрегора и Самозаборава – па било да је круг њеног делања: породица, друштво или држава – приближила би се највише ономе што бисмо назвали типом савршене жене“ (10: 5). Придружују се одговори Милице Јанковић (1925, 6: 10); Анице Савић Ребац: „Иако сам често мислила о развиту жене, никада нисам помислила о њеном савршенству. Више но мушкарац, жена је у еволуцији, и стога се не може тачно рећи ни шта је она, а камоли каква је кад је савршена“ (1925, 7: 10). Уредништво доноси биографије жена које сматра савршеним, попут Катарине Ђорђевићеве, удате Миловуковице, првог предавача на Вишој девојачкој школи, оснивача Женског друштва и Женског савеза (1925, 8: 9).

Уреднице ревије Зорка Јанковић и Александра Јовановић на три начина прате српску женску поезију: приказима дела, биографским, каткад и биобиблиографским описима поетеса, вестима о наградама, и објављивањем песама.

Она иста Николета која је писала о Бранимиру Ђосићу и двома Милицама, Јанковић и Костић, пише и оштар приказ о песникињи Марини Божић, рођ.

Спаићевој: „Ето, од прилике тај нафталинско-сладуња-ви и архивско-поштени утисак имала сам читајући последњу књигу (...). Има ту и стихова и прозе, стихова који клизе глатко као што смо ми клизиле по шинама у коњскоме трамвају, кад смо се као деца возиле у школу (...). Народ воли парафразе Омера и Мериме у стиховима на подобије (поиздаље) Милорада Шапчанина и Грчића Миленка“ (1925, 8: 12).

У броју пет за 1928. годину објављен је приказ збирке песама Десанке Максимовић *Врћи дейињсїва* из пера А. Б. : „Артиста по природи, Десанка Максимовић у својој поезији артиста је до виртуозности. Због тога њене песме за децу нису обичне песме за децу. Њих исто толико са уживањем читају одрасли као што се деца одушевљавају читајући их“ (1928, 5: 8). Полексија Т. Стошић 1931. године пише о збирци *Тренуци и расїоложења* Данице Марковић, као поезији симболике, мисаоности, племенитости, суптилности и проосећаности.

Текст *Досљедносї једне љубави* емотивно, чак пристрасно, јер га пише исто песникиња, Милица Костић, суди о „врдничкој вили“ Милице Стојадиновић Српкињи, „жен(и) која је изашла из круга просечности и уских видика“ и Љуби Ненадовићу, „богаташк(ом) ветропир(у) наше средине“ (1926, 2: 1-2). У броју посвећеном овој „србској певачици“, „песмотворки“, „кћери Фрушке“, цењеној у српским и страним књижевним круговима, објављује се након овог поетског есеја, преглед Миличиног певања, однос критике према њој, однос српског друштва, чак и њена преписка с родитељима аутора текста Славка Видаковића, Стеваном и Милицом Видаковић, изложена први пут на свечаној академији на Универзитету 3. јануара 1926, у којој сама песникиња, показује велику бригу за избеглице из Босне, препоручујући их мештанима Врдника и Јаска, и,

сматра аутор текста, даје одговор зашто се није удала.

У ревији је и текст о песникињи и првој феминисткињи српској, како тврди аутор текста Б. Ж., Драги Дејановић, која прве песме објављује у *Даници*, а касније се доказује као позоришни аутор и борац за женска права. „Њена предавања *Две-ири речи Српкињама*, *Еманципација Српкиња* и *Српским мајкама* значе у ствари први корак у залагању за еманципацију жена, први феминистички манифест у српској јавности. (...) Међутим, оно за шта се борила сестра Драга, и данас тишти нашу жену; иако она није више у онаквој интелектуалној заосталости, ипак су у материјалној зависности.“ (1933, 3) О томе најбоље сведочи покушај српских књижевница да спасу часопис Мисао. Десанка Максимовић, Јелица Скерлић Ђоровић, Исидора Секулић и Смиља Ђаковић покушавале су да одрже часопис *Мисао* када је он 1930. „посрнуо“. Тада су све четири биле суочене са безвредношћу женског потписа на евентуалним меницама за његов опстанак.

У истој рубрици *Из историје жена* Б. Живковић објављује текст о Јефимији, првој српској песникињи велике душе и осетљивог срца. (1934, 3: 5), док се у мају 1938. доноси есеј о „госпођици Талфи, несрећн(ој) љубав(и) Симе Милутиновића Сарајлије“.

У броју четири за 1929. обавештава се о значајној награди коју је за своје стваралаштво од Српске краљевске академије примила песникиња Даница Марковић за збирку *Тренуци и расположења*, у издању СКЗ, поставши тако прва жена коју је наградила Академија наука (1929, 4: 8).

Од броја 6 за 1926. ревија доноси повремено и прегледе нових књига корисних њеним читатељкама, у рубрици *Нове књије*, или *Библиографија*, или *Од свачејо мало*; помене познатих, попут сликарке и књижев-

нице Анђелије Лазаревићеве, кћери Лазе Лазаревића.

Године 1930, прва свеска објављује две песме, „Збогом“ Десанке Максимовић и песму без наслова Јованке Хрваћанин. Било је то прво и једино појављивање Десанкине песме „Збогом“ све до 2012. године, када је она укључена у *Целокуйна дела*. Запис песме није сачуван у Десанкиној рукописној заоставштини, те се може само претпоставити да је приређивач *Целокуйних дела* Љубица Ђорђевић начинила три мање правописне (употреба зареза у петом, осмом и седамнаестом стиху) и једну логичку интервенцију: у ревији је објављено: „Не мање, кад одем од тебе, бити среће“ (1930, 1: 13), а у *Целокуйним делима*: „Не може кад одем од тебе бити среће“ (ЦД 2012, 1: 383). У истом броју објављене су: „Песма“ Браниславе Михел, „Бајка о цвећу“ Руже Леранац; у броју 3 „Мала поема“ Полексије Т Стошић; у петој свесци њена „Стара туга“; у броју један за 1933. „Под багремима“ Полексије Димитријевић Стошић; „Обновљена жена“ Веле Бешлић (1935, 3: 8)

Марта 1940. *Жена и свети* објављује конкурс за најбољу песму на тему *Мајка*. У јуну часопис доноси награђене песме „Мајка“ Р. М. (прва награда), „Врати ми мајку моју“ Милке Војновић (друга награда), „Мајка“ Мирјане Видаковић (трећа награда), „Мајци“ Лоре Клер (четврта награда), „Мајка“ Станојке др В. Крижановског (пета награда). У јунском броју за 1940. годину Уредништво поново објављује конкурс, али песма сада треба да буде родољубива, на тему *Отаџбина*. Фебруара 1941. објављене су награђене песме: „Битољу југословенском Вердену“ Асије М. Ђемерлић (прва награда); „Молитва за мир“ Д. Ђорђевић (друга награда); „Молитва из даљине“ Јованке Кукић (трећа награда).

Ревија обавештава и о значајним културним догађајима, какав је Сајам књига, зачет у Павиљону

„Цвијета Зузорић“ (1935, 7: 7). Удружење универзитетски образованих жена изложило је „књиге чији су аутори наше жене и преводе дела чији су аутори словенске списатељке“, а први пут су се поред антикварних књига појавили и рукописи Доситеја, Вука, Његоша, Петра Прерадовића, Симе Милутиновића Сарајлије, Скерлића.

У своме скоро двадесетогодишњем трајању ревија *Жена и свет* имала је јединствену појаву: од интелектуалног садржаја, пратећег забавног и модног додатка до завидне ликовне опреме. Подстицала је самосвест и жена и мушкараца и фино уткивала међу извештаје, фотографије и шале озбиљне студијске прилоге из књижевне, етнографске или политичке историје, поетска и прозна остварења познатих писаца и оних који евентуалну славу тек треба да стекну. Стихови српских песникиња у ревији нису били у функцији ширења феминистичких идеја, већ поштовања поетске речи.

Литература

- Barać, Stanislava. „Žena i svet (1925-1941) između moderne i nove žene: ambivalencija ilustrovanog ženskog (modnog) magazina“. *Knjiženstvo [Elektronski izvor]* god. 4, br. 4 (2014). Веб. 13. 06. 2018.
- Жена и свет. Јелена Зрнић и Александра Јовановић (ур.). Београд : Издавачко удружење „Илустрација“, 1925-1941
- Menković, Mirjana. „Ženska štampa i kult ženstvenosti u Beogradu u periodu između dva rata : časopis Žena i svet ili o Revoluciji rastućih očekivanja (Revolution of Rising Expectations)“. *Godišnjak grada Beograda* knj. 52, br. 3/4 (2005): 253-279.

Aleksandra Vraneš

SERBIAN POETESS IN LITERARY ARTS REVIEW

ŽENA I SVET

(1925-1941)

Summary

In its almost twenty-year period, the literary art review *Žena i svet* had a unique phenomenon: from intellectual content, the accompanying fun and fashion content to the remarkable art equipment. The magazine encouraged self-awareness of both women and men and inserted among reports, photos and jokes, serious study attachments from literary, ethnographic or political history, poetic and prose works by well-known writers and those who have yet to gain glory. The verses of the Serbian poetess in the magazine were not in the function of spreading feminist ideas, but respecting poetic words. Journalists were from all over the country: Jelena Zrnić, Milica Janković, Desanka Maksimović, Ksenija Anastasijević, Marija Ilić, Paulina Lebl Albala, Jovanka Hrvčanin, Marina Nedeljković, Stoja Stajić, Anja Bunuševac, Erna Kramarić, Milica Kostić, Milica Janković and others.

Key words: *Žena i svet*, poetic, Serbian poetess.